

A liberalizmus ellenségei

A liberalizmus ellenségei a világ minden táján a legostobább emberek: gyűlölnék mindent, ami egyéni és kiemelkedő, s legyenek bármennyire is jelentéktelen alakok, szeretnek parancsokat osztogatni. Lelkületük akár a munkafelügyelőké; számukra a génusz, nyilvánuljon az meg a művészetekben vagy a tudományokban, amolyan pökhendi figura, akit el kell hallgattatni.

Ebben az értelemben a kommunisták pont olyanok, mint a fasiszták. A kommunisták és a reakciósök dühödt ellenségként állnak egymással szemben, holott alig-alig különböznek egymástól. A spanyolországi háború után a vesztes vörösök azt mondták:

— Inkább a fasizmus, mint a régi liberális monarchia.

Ez a preferencia logikus, hiszen annak ellenére, hogy ők nem így gondolják, mindkét áramlat sokkal távolabb áll a liberális gondolattól, mint egymástól. Fasiszták és kommunisták, mind ellenségei a szabadságnak, szofizmáik kimeríthetetlen tárházával támadják azt. „A liberalizmus már nem lehetséges” — mondják. Nem tudjuk, miért.

Néhány éve, a mostani forradalmi mozgalmak előtt két-három esztendővel, Madridban járt egy spanyolul meglehetősen jól beszélő orosz a *Pravda* című lapból.

Egyszer ellátogatott hozzám, és azt mondta:

— Nem igaz, hogy Oroszországban despotizmus van. Hazánkban szabadon gyakorolható az összes szabadságjog.

— Engedélyezett például Marx elméletének és tételeinek kritizálása?

— Nem, azért az nem.

— No, akkor ott semmiféle szabadság nem létezik.

Ez a szabadság ugyanaz, mint a fanatikus katolikusoké; vagyis egy olyan szabadság, ami annyira azért mégsem szabadság.

Nem tudom, igaz-e, mindenesetre határozottan állítják, hogy újra életet lehelnek a madridi Egyetem Városba, és azt is hallottam, hogy a jövő spanyol Egyeteme katolikus és politikus lesz majd.

Ha ez igaz, akkor nem mondhatunk mást, mint azt, hogy kiváló. Egy efféle Egyetem csak fasisztákat és kommunistákat (magyarán bárkit, ki semmiféle tudományos értéket nem képvisel) bocsájtana ki falai közül.

Még a régi, szillogizmusokra építkező, skolasztikus felépítményű Egyetemeken is lehetséges volt a kor metafizikus és kauzisztikus irányzatain belül valami újdonságra lelni; de a modern katolikus és politikus Egyetemen csak fanatikusok — vörösök vagy fehérek — fognak végezni.

Az ilyen oktatási centrumok nem tanítják meg a diákokat gondolkodni, de még csak adatokkal sem halmozzák el őket. Olyanok lesznek, mint azok a meditációk, amikre a jezsuiták buzdítják az ifjúságot.

— Meditálj erről a témáról vagy arról a misztériumról, és juss arra a következtetésre, hogy ez vagy az így meg úgy van.

Miért kell meditálni, ha a végkövetkeztetés kötelezően elő van írva? Ha úgysis parancsnak kell engedelmeskedni, egyszerűbb nem vállalni az elmélkedés fáradságát.

Ennek az Egyetemnek az oktatói szellemi papival táplálják majd a hallgatókat, akik között lesznek, kik mint csecsemők ellenkezés és nehézség nélkül nyelik majd a pépet, míg mások nem lesznek hajlandók megtenni ezt.

Sztálin azt mondta, szeretné, ha a világ mechanikai szerkezet lenne, amit csak fel kell húzni, s az hiba nélkül üzemel. Mindig vannak, a parancsokat osztogatók között, akik kápónak érzik magukat, s ostoba és vak engedelmességet várnak el a többiektől.

Az oktatásról a németek elmélkedtek a legnagyobb pedantériával és a leginkább kategorikusan.

Kortárs német pedagógusok szerint sem a Történelemben, sem a tudományokban nem lehet és nem is szabad elfogulatlannak lenni. Azt vallják, hogy a tárgyilagosság és a tolerancia hazugságok.

Egy modern pedagógus, bizonyos Krieck, azt mondja, hogy végképp elmúlt már a tiszta ész és a nemzeti értékek önálló tudományának kora. Szegény Kant, egy *herr* őrmesternek, egy *herr* pro-

fesszornak kell engedelmeskednie. Nem tudjuk, hogy ez a Kriek a pedagógiának vagy a pedantológiának szentelte magát. Innen már egyenes út vezet a nemzeti igazságok stupiditásáig. Pascal tréfásan így fogalmazott: „Igaz a Pireneusokon innen, és hazugság a Pireneusokon túl.”

Az igazság nem lehet kizárólagosan német, francia vagy orosz; katolikus, protestáns vagy zsidó. Az igazság nem lehet más, mint az igazság: a valóságnak és lelkünk belső sémáinak egybevágása.

A nemzetnek, a vallásnak vagy a fajnak ily módon alárendelt igazság azok közé az együgyű ötletek közé tartozik, amikért az újabb kori németek, kik a háború utáni időszakban modernizmusban és sznobizmusban világrekordot döntöttek, annyira lelkesednek.

Ezek a ma oly divatos kijelentések, gondolatok mintha elemi iskolai tanítók felfedezései lennének.

Hogyan válik az igazság már nem is vallásivá, hanem politikává? Milyen összefüggés lehet egy geometriai tétel és egy politikai rendszer között? Hát egy fiziko-kémiai meg egy vallási gondolat között? Semmilyen. A tudomány és a vallás meg a politika dimenziói különbözőek; nem állnak kapcsolatban egymással. Ezért volt szármalmas ostobaság a prédikátor Vázquez de Mella azon állítása, miszerint matematikai bizonyítékaik vannak Isten létezéséről. Különös lenne, hogy híres matematikusok, mint Riemann, Poincaré vagy Einstein, figyelmét elkerülje az a tény, amire ez a szószátyár, közönséges úriember rátalált. A tudomány nem tud érdemben hozzászólni — sem pro, sem kontra — a lélek halhatatlanságának ideájához. Tanulmányozhatja ennek a gondolatnak az egyénre vagy embercsoportokra gyakorolt pszichológiai hatását, de nem feladata megállapítani, milyen szerepe van az ismert, mechanikai erők által mozgatott természetben. Az igazságot minden kétséget kizáróan kondicionálja az ember pszichéje, mert az abszolút igazságot sohasem lehet megismerni, de még csak azt sem tudhatjuk, létezik-e.

Csak a fasiszták és a kommunisták törekednek arra, hogy dogmatikusok legyenek, hogy fantazmagóriáiknak örök jelleget kölcsönözzenek.

Az utóbbi időben a katolikusok gyakorta ismétlik Menéndez y Pelayo azon kijelentését, miszerint a spanyol tudomány nagy sikere volt a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának megerősítése.

Egy ilyen mondat hallatán, mit egyébként sokan mélyen igaznak tartanak, csak mosolyogni tud az, akiben van valami kis tudományos érzék.

Az efféle állítások a marxista kijelentések ellentételei.

Látni való, hogy tanítók kitalálmányairól van szó, mik legfeljebb szemináriumok meg megyeszékhelyek szellemi életét táplálhatják. A vallásnak és a pártfogolt tudománynak ez a keveréke, ha a katolikus és politikus Egyetem nevéhez méltóan fog működni, rendkívüli gyümölcsöket terem majd a jövőben. Érdekesítő doktori dolgozatokat fogunk olvasni olyan címekkel, mint „Planck elmélete Aquinói Szent Tamás filozófiájának tükrében”, „Einstein relativitáselmélete és a Mária-rend szabályzatának összefüggései” meg „A mikrobaelmélet és a Szent Luis Gonzaga Társaság”.

Akik hisznek vallás és tudomány egységesíthetőségében, nem veszik észre, hogy a tudományok mennyire zárttá váltak az utóbbi időben.

A fiziko-kémiai, csillagászati, biológiai teóriák annyira eltávolodtak az embertől, hogy rossz pillanatainkra, lelkibajainkra nem szolgálhatnak gyógyírral. A tudományt nem érdekli az ember. Borzalmas tény ez, és eléggé komikus is. Kicsit olyan, mint amikor valaki épít egy házat, és később azt látja, hogy templomnak is, obszervatóriumnak is, laboratóriumnak is jó lenne, csak éppen lakni nem lehet benne.

A tudomány nem tud válaszolni az embert leginkább izgató kérdésekre, megnémul, ha szembe találkozik valamelyikkel.

— Most akkor van vagy nincs élet a halál után? — kérdezhetik a tudóst.

— Ez komoly probléma, de jelenleg nincs vizsgálható állapotban — felel majd a kérdezett. — Nekünk sincs több eszköz a kezünkben, mint másoknak, hogy tisztázzuk ezt a kérdést.

— És a lélek, az van vagy nincs?

— Erre sem lehet szigorúan tudományos választ adni.

Ezeknek a régi és meg nem válaszolt kérdéseknek az egyszerűségével szemben a tudós ámulatba ejtően beszél majd az anyag felépítéséről, az atom hasadásáról, egy csillag kémiai összetételéről, tömegéről, pályájáról és sebességéről.

Kezdetben a tudomány sokkal emberibb irányba fejlődött; később másfelé vette útját, legfőképpen minden bizonnyal azért, mert

látta, hogy a vallási és transzcendentális kérdésekben nincs jövő, egyenesen a fantasztikum felé tartanak.

Természetesen, a misztikusok útját követve sehova sem juthatunk, csak egy bizonyos fajta költészetre. Plótinoszhoz, Rungstroeckhöz, Ávilai Szent Terézhez.

A tudománynak igazolható tényekre van szüksége. Ha azok nem állnak rendelkezésére, sötétben tapogatózik.

Tudomány és liberalizmus mindig szoros kapcsolatban álltak egymással. Az igazi filozófia mindig liberális és elnéző volt. Szókratész, ki a görög szatirikus, Arisztophanész öt meglehetősen csúnyán megrágalmazó és befeketítő *Felbők* című komédiáját jónak találta, példával szolgál liberalizmusból. Hozzá hasonlóan ennek az iskolának minden filozófusa racionalista és liberális volt; nem úgy, mint az őt halálra ítéelő; vagy a Hipatiát meggyilkoló, a Miguel Servetet és Giordano Brunót üldöző keresztény csőcselék. Ők nem voltak liberálisok.

A liberalizmus klasszikus mintáját (mi kezdetben csak kereskedelmi jelgű volt, később már politikai, sőt, filozófiai is) a francia fizokraták hagyták ránk: „Hagyjátok, hadd tegye; hagyjátok, hadd történjék.” Ezt a modellt átvették a manchesteri liberálisok, s útjára indították a 19. század hatalmas és ragyogó civilizációs fejlődését.

Sok fogyatékoságot vetnek a liberalizmus szemére. Természetesen, mint bármelyik egyéb, ember alkotta elmélet, ez sem hibátlan. Azt mondják, hogy nem szüntette meg az emberek egyenlőtlenségét; de ez nem is volt célkitűzése. Hasonló szemrehányást több joggal lehetne a vallásokhoz intézni, mik azt állították, hogy minden ember egyenlő, s közben mást sem tettek, mint növelték az osztályok és kasztok közötti különbségeket; mik kihirdették a „Ne ölj!” parancsolatot, és minden ellenségüket meggyilkolták.

A liberalizmus célja a személyes szabadság, az anyagi jólét megteremtése, a javak körforgásának megindítása volt. Szemére vetni, hogy nem harcolt a testvériség eszméjéért, ugyanaz, mint az Orvostudomány és a Sebészet szemére vetni, hogy nem foglalkoztak irodalommal vagy művészetekkel, esetleg a Matematikát kárhoztatni azért, mert nem tanulmányozta az emberi szenvedélyeket.

Jelenlegi Spanyolországunkban áthidalhatatlan szakadék tátong a vörösök és a fehérek között. A fehérek olyan kondíciókkal kínálták fel ellenségeiknek a spanyolországi életet, amit azok nem tudnak elfogadni. Még abba sem akarnak belemenni, hogy semle-

gesek legyenek, hogy nélkülözzék a költségvetés áldásait, hanem azt akarják, hogy teljesen adják fel magukat, és dolgozzanak nekik. Ez elég abszurd. Ami azt illeti, a vörösök még nagyobb ostobaságokat beszélnek. Martínez Barrio úr kifejtette, hogy a normalizálódáshoz, ahhoz, hogy az ellentétes oldalon álló spanyolok együtt tudjanak élni saját hazájukban, az 1931-es Alkotmányhoz kellene tartaniuk magukat. Szerintem mindkét dolog teljességgel lehetetlen. A fehérek nem tudják elfogadni a számukra demagóg 1931-es Alkotmányt; a vörösök nem fognak visszatérni Spanyolországba, hogy olyan eszmékért dolgozzanak, amik nem övéik, és, persze, az a kommunista, aki tudott külföldön élni, és fent tudta ott tartani magát, ilyen körülmények között nem jön Spanyolországba. Azonkívül, miért működnének együtt olyan emberekkel, akik — követve az aktuális szokásokat — nem biztos, hogy betartják szavukat?

A logikus az lenne, ha a jelenleg kormányon lévők belemennének abba, hogy régi ellenségeik visszatérjenek Spanyolországba, még hozzá úgy, hogy az emberi méltósághoz szükséges személyes szabadságjogok minimumát valamint a vallási toleranciát biztosítsák számukra, de természetesen nem engednék, hogy részt vegyenek a politikai életben, ugyanakkor azt sem követelnék tőlük, hogy segítségükre legyenek abban, aminek eszmerendszerük ellentmond.

Madrid

Pío Baroja

Fordította: Kertész Lóránt